

Nr 1242

av herr Fälldin m. fl.
om vårdnadsbidrag åt barnfamiljer, m. m.

Familjens situation

I vårt land finns i dag cirka 1 miljon barnfamiljer som tillsammans har cirka 1,8 miljoner barn. Under senare år har familjens situation förändrats kraftigt. Det gäller beträffande såväl uppväxt- och boendemiljö som förhållandet till arbetsliv och samhällsliga institutioner. En förändring av familjestrukturen har blivit en av konsekvenserna av urbanisering och strukturomvandling. Familjen är i dag en liten och därigenom sårbar enhet. Särskilt stora svårigheter har de ensamstående föräldrarna att övervinna. Tre-generationsfamiljen är numera ovanlig, och de ofta stora avstånden till anhöriga bidrar till att förstärka den lilla barnfamiljens isolering. Den förändrade familjestrukturen för också med sig att många uppgifter som tidigare utförts inom familjen nu måste tillgodoses genom insatser från stat och kommun och genom det kommersiella serviceutbudet. En ständig växelverkan äger rum mellan familj och samhälle, men samhällets anpassning till barnfamiljernas behov släpar efter.

Många barnfamiljer bor i områden där miljön är steril och passiviserande, där det saknas möjlighet för barnen att få utlopp för sin naturliga verksamhetslust. Möjligheterna till meningsfull fritidssysselsättning och naturlig vuxenkontakt är ofta små.

Trots att arbetstiderna har förkortats har föräldrarnas egentliga arbetstid ofta ökat på grund av att arbetsresorna tar lång tid. Det är inte ovanligt att föräldrarna är borta från hemmet elva timmar per dygn. Det innebär att den tid som de kan ägna åt sina barn är ytterst begränsad. Eftersom såväl små som stora barn för sin utveckling är starkt beroende av trygghet och en intensiv och varaktig vuxenkontakt är det ett allvarligt samhällsproblem att föräldrarna inte i större utsträckning hinner och orkar ägna sig åt sina barn. Det allvarliga i situationen framstår med än större tydlighet om man till detta lägger att samhällets åtgärder är bristfälliga.

Cirka 300 000 barn under skolåldern har förvärvsarbetande mödrar. Av dessa barn har cirka 60 000 plats i daghem och cirka 50 000 i familjedaghem. Dessutom finns ungefär 175 000 barn mellan 7 och 14 år som skulle behöva plats på fritidshem. Men i dag finns bara 18 000 sådana platser i hela landet. Inte heller de barn som får del av samhällets barnomsorg kan sägas ha helt tillfredsställande förhållanden. Detta beror bl. a. på att barnstugornas kvalitativa utveckling hittills har varit eftersatt. Antalet barn per avdelning

är för stort för att personalen skall kunna ge varje barn den kontakt och stimulans som vore önskvärt. I skolan möter man samma problem i de stora klasserna.

Att ha barn – att få följa en människas utveckling under småbarnsperioden, under skollåren och upp i vuxen ålder – är för de flesta föräldrar en rik och stimulerande upplevelse. Att ha barn innebär också ett stort ansvar. I ett samhälle som förändras snabbt och där man inte har samma stöd som förr från äldre generationer upplever många föräldrar en osäkerhet. Det är svårt att veta hur man bäst skall kunna bidra till att barnen utvecklas till lyckliga och harmoniska människor. För det mesta finns ingen att fråga till råds när man ställs inför krav och problem som är svåra att klara.

Det första barnet innebär oftast en betydande ekonomisk omställning för hela familjen. Visserligen finns ekonomiskt stöd till barnfamiljer i form av barnbidrag, bostadsbidrag och skattereduktion. Men de faktiska kostnaderna för ett barns försörjning är långt större än detta stöd. Genom att samhällets bidrag till barnfamiljerna är så pass litet i förhållande till de faktiska kostnaderna innebär det att barnfamiljer i dag lever på en betydligt lägre ekonomisk standard än familjer som inte har barn eller vilkas barn redan är vuxna.

Ekonomisk jämlikhet torde vara ett mål som de flesta strävar mot. I dag försöker man främst nå dithän via lönesättning och progressiv beskattning. Även bostadsbidragens utformning bidrar till en utjämning i den disponibla inkomsten mellan hög- och låginkomsttagare. Detta gäller alla kategorier – ensamstående, barnfamiljer och pensionärer.

Någon ekonomisk utjämning mellan inkomsttagare i ett visst inkomstskikt, där den ene har barn och den andre inte, förekommer däremot inte i större utsträckning. De enda undantagen från detta är förvärvsavgiften, i de fall där båda föräldrarna förvärvsarbetar, och barnbidraget. Värdet av barnbidraget urholkas ständigt på grund av den höga inflationen.

Det kan inte vara rimligt i ett samhälle som strävar efter jämlikhet att de människor som skaffar barn, under den period då barnen växer upp, skall tvingas leva på en avsevärt lägre ekonomisk standard än de skulle gjort om de inte haft barn.

Får att mildra pressen på föräldrarna och för att göra det möjligt för människor att leva på en någorlunda jämn standard under hela sitt liv, såväl före som under och efter det att de har barn att försörja, krävs en ordentlig ekonomisk satsning på barnfamiljerna. Samhällets andel av barnkostnaderna måste öka. Stödet till barnfamiljerna skall ge en ekonomisk utjämning mellan barnfamiljer och icke barnfamiljer.

Ett problem för föräldrarna som delvis är av ekonomisk art men som har sin grund i samhällets och arbetslivets sätt att fungera är den situation som uppstår när föräldraförsäkringens förmåner slutar utgå. Som framgått av de ovan nämnda siffrorna är svårigheten att få barn tillsynen ordnad betydande. Detta leder till att många föräldrar, och då främst kvinnorna,

tvingas säga upp sina anställningar och stanna hemma. Därigenom ökar svårigheterna att ordna barntillsynen ytterligare eftersom man inte får någon daghemsplats om man inte har ett arbete. Eftersom rätten till tjänstledighet begränsar sig till den tid under vilken föräldrapenning utgår, förlorar man ofta sitt arbete när inte barntillsynsfrågan kan lösas. Kontentan av detta blir att många kvinnor hamnar i en situation som kan vara mycket svår att ta sig ur. Har man inget arbete får man ingen daghemsplats, och har man ingen daghemsplats får man inget arbete. För att skapa bättre förutsättningar för jämställdhet mellan män och kvinnor och för att minska problemen för barnfamiljerna krävs insatser från samhället på dessa områden.

Dessa insatser måste utgå från att föräldrarna har ett i alla avseenden gemensamt ansvar för barnen samt från deras rätt att själva bestämma hur de sinsemellan fördelar detta.

I korthet kan man säga att barnens och barnfamiljernas problem har sin grund i

- otillfredsställande bostadsmiljöer
- långa arbetstider och arbetsresor
- ansträngd ekonomi
- svårigheter att ordna barntillsyn
- bristande stöd i och information om föräldrarollen
- stora barngrupper på daghemmen
- stora klasser i skolorna.

Dessa faktorer bidrar sannolikt i hög grad till att på sikt skapa andra problem. Som exempel kan nämnas

- psykiska och psykosomatiska besvär hos såväl barn som vuxna
- social missanpassning, missbruksproblem, kriminalitet
- hög skilsmäsofrekvens
- många aborter
- psykisk och fysisk barnmisshandel.

Således kan många av dessa svårbemästrade problem, som årligen orsakar stora ekonomiska förluster för samhället, sägas ha sitt ursprung just i barnfamiljernas situation. Vill man på sikt begränsa problemen måste man göra en ordentlig satsning på barnfamiljerna. Kostnaderna för samhället kan te sig avskräckande. Man måste dock vara medveten om att satsar man inte på barnfamiljerna i dag får man med största sannolikhet i stället långt större utgifter för att klara de problem som uppstår i framtiden.

Som vi nämnt har det pågått och pågår en reformverksamhet i syfte att förbättra barnfamiljernas situation. Eftersom bristerna fortfarande är stora måste dock en kraftigare satsning ske.

Ett åtgärdsprogram för att förbättra barnens och barnfamiljernas situation bör innehålla följande komponenter:

1. Förbättring av barnens fritids- och lekmöjligheter i bostadsområden och skolor.

2. En samhällsplanering där man i större utsträckning tar hänsyn till barns och föräldrars behov, exempelvis genom att lokalisera bostäder och arbetsplatser så att arbetsresorna kan förkortas.

3. Lagstadgad rätt för både män och kvinnor till tjänstledighet i 3 år samt andra motsvarande åtgärder för anställningstrygghet i samband med ett barns födelse.

4. Ett vårdnadsbidrag införs för barn upp till 3 års ålder.

5. Barnbidraget höjs och indexregleras.

6. Småbarnsföräldrar ges möjlighet till reducerad arbetstid.

7. Möjligheterna till flexibel arbetstid och till deltidarbete även inom traditionellt manliga yrken ökas, och de deltidarbetandes social trygghet förbättras.

8. En satsning sker på att öka takten i utbyggnaden av samhällets barn-omsorg.

9. En kvalitativ förbättring måste också ske bl. a. genom mindre barn-grupper i förskolan.

10. Den förälder som under en tid utför barnavårdande uppgifter i hemmet får tillgodoräkna sig pensionsår för denna tid.

11. Samhällets personliga stöd till föräldrarna förbättras genom en väl utbyggd föräldrautbildning.

En förbättrad boendemiljö med ökade möjligheter till kontakt och gemenskap mellan bostadsområdets invånare och goda möjligheter till meningsfulla fritidsaktiviteter har stor betydelse för att öka människors trivsel och välbefinnande. Särskilt angeläget är det att man vid planeringen av våra samhällen beaktar barnens och barnfamiljernas behov. Genom att eftersträva en lokalisering av arbetsplatser, bostäder, skolor och andra service-funktioner inom samma område förbättrar man möjligheterna till naturlig kontakt mellan människor. En sådan planering har stor betydelse också därigenom att fler människor kan få arbete i närhet av sin bostad och slipper de långa och tröttnande arbetsresorna.

I budgetpropositionens bostadshuvudtitel anslås 30 milj. kr. för förbättring av boendemiljön i befintlig bebyggelse. Dessa pengar skall utgå för förbättring av trafiksäkerhetsförhållandena, för konstnärlig utsmyckning, anordnande av mindre lokaler för hobbyverksamhet och samvaro, komplettering med boendeservice, förbättring av otillfredsställande utemiljöer i syfte att tillgodose behov av lek, rekreation, motion, samvaro och andra aktiviteter. Dessa åtgärder är välkomna. Med hänsyn till att behovet av den här typen av åtgärder är stort föreslås i en annan motion från centerpartiet att det av regeringen föreslagna anslaget ökas med 20 milj. kr.

För att förbättra barnfamiljernas situation under den period då barnen är små och under den period då de i övrigt är i behov av kontinuerlig vård och tillsyn är det nödvändigt med såväl ökat ekonomiskt stöd som andra åtgärder i syfte att underlätta det svåra arbetet med att vårda och fostra barn. Det är också angeläget att man inrättar samhället och arbetslivet

så att man i möjlig mån kan eliminera sådana konflikt- och stressfaktorer som i dag ofta skapar krissituationer inom familjen.

Föräldrautbildning

En utbyggd föräldrautbildning skulle vara en värdefull hjälp för många föräldrar genom att öka deras kunskaper om barns behov och utveckling och ge dem en större trygghet och säkerhet i relationen till barnet. Centerpartiet har i många år krävt att en väl fungerande föräldrautbildning skall komma till stånd. I anledning av en centermotion tillsattes en arbetsgrupp med uppgift att framlägga förslag om föräldrautbildning. I budgetpropositionen sägs att denna arbetsgrupp kommer att lägga fram ett förslag under 1975. Vi har därför inget yrkande på denna punkt men vill ändå genom det anförda understryka den stora betydelse som en snabb lösning av denna fråga har för att ge barnfamiljerna ett bättre utgångsläge.

Värdebeständiga barnbidrag

Ett genomförande av punkterna 3–10 i vårt åtgärdsprogram syftar dels till att förbättra barnfamiljernas ekonomi, dels till att öka föräldrarnas möjligheter att välja mellan att själva svara för sina barns tillsyn och omvårdnad eller att anlita andra barntillsynsformer. De föreslagna åtgärderna skall också bidra till att underlätta återgången till förvärvsarbete för den som under en period varit hemma. Likaså förbättras möjligheterna att kombinera föräldrarollen med en insats i förvärvslivet.

Barnbidraget, som är det enda ekonomiska stöd som utgår till alla som har barn under 16 år, är för närvarande 1 500 kr. per barn och år. Som vi tidigare nämnt täcker inte detta bidrag på långt när familjernas barnkostnader. De kraftiga kostnadsökningarna i samhället leder till att barnbidragets värde ständigt urholkas. Därigenom blir barnfamiljernas standard i förhållande till andra grupper allt sämre. Vi har av denna anledning krävt att barnbidragen skall höjas och göras värdebeständiga genom en indexreglering. Vi föreslår därför att barnbidraget fr. o. m. den 1 januari 1976 indexregleras och höjs till ett belopp som per år motsvarar 20 % av gällande basbelopp. Vid nuvarande basbelopp på 9 000 kr. innebär det en höjning av barnbidraget till 1 800 kr. per barn och år. Yrkande om detta framställer vi i annan motion till årets riksdag.

Vårdnadsbidrag

De tre första åren i ett barns liv anses som grundläggande för den senare personlighetsutvecklingen. Det är därför särskilt angeläget att alla barn ges den stimulans och trygghet som är nödvändig för en harmonisk utveckling. Detta kan ske i hemmen, i en väl ordnad förskoleverksamhet och i goda familjedaghem. Den allra största betydelsen för barnets utveckling under

desså år har dock möjligheterna till en omfattande föräldrakontakt. Det är därför angeläget att man på alla sätt underlättar för föräldrarna att ägna så stor tid som möjligt åt sina barn.

Vi föreslår att ett vårdnadsbidrag på 600 kr./mån. skall utbetalas till varje familj från den tidpunkt då ersättningen från föräldraförsäkringen upphör till dess barnet fyller tre år. Eftersom vårdnadsbidraget skall ses som en ersättning för vårdnadsinsatsen skall endast ett bidrag utgå även om familjen har flera barn under tre år. Vårdnadsbidrag skall inte heller utgå samtidigt som ersättning från föräldraförsäkringen.

Då vårdnadsbidraget främst skall ses som en ersättning för det arbete man utför med vården av de egna barnen skall det liksom andra arbetsinkomster beskattas och ligga till grund för beräkning av sjukpenning och ATP-poäng. För att föräldrarna själva skall kunna avgöra hur de vill fördela sin arbetsinsats mellan hem och barnavård och förvärvsarbete utanför hemmet skall vårdnadsbidrag utgå även i de fall då föräldrarna förvärvsarbetar. Den som väljer att förvärvsarbета kan då se vårdnadsbidraget som ett ekonomiskt tillskott som kan användas för att bekosta barntillsynen.

Familjen och arbetslivet

För att det skall finnas en verklig valmöjlighet för alla föräldrar mellan att arbeta i hemmet på heltid eller att förvärvsarbeta heldag eller delar av dagen behövs insatser för att alla som efterfrågar samhällets barntillsyn skall kunna få sådana. Det krävs också insatser för att skapa sysselsättning för alla. Man kan i fortsättningen inte tolerera de hittillsvarande förhållandena att kvinnorna är en av de grupper som hårdast drabbas vid en konjunkturedgång. Om man skall kunna nå fram till jämställdhet mellan män och kvinnor och få ett delat ansvar mellan föräldrarna för barnens och hemmets skötsel, är det nödvändigt att män och kvinnor behandlas lika i arbetslivet. Föräldraförsäkringens konstruktion har här öppnat nya möjligheter för männen att redan från början vara en med kvinnan likställd part när det gäller barnets omvårdnad. De regler som gäller på arbetsmarknaden är ofta mera ogynnsamma för män än för kvinnor när det gäller förmåner i samband med barnledighet. Detta är sannolikt ett av skälen till att så få män hittills utnyttjat försäkringens förmåner. Det bör vara en uppgift för bl. a. de fackliga organisationerna att arbeta för att rätta till denna skevhet.

Kortare arbetstid

Även i övrigt behövs gemensamma ansträngningar från samhällets och arbetsmarknadens sida för att förbättra småbarnsföräldrarnas situation. Som exempel på sådana åtgärder kan nämnas att ökade ansträngningar bör göras för att införa flexibel arbetstid och att fler deltidstjänster inrättas även inom traditionellt manliga yrken. På dessa områden bör stat, kommun och lands-ting gå före.

En annan fråga, som är av stor betydelse framför allt för småbarnsföräldrar, är arbetstidens längd. Enligt budgetpropositionen pågår för närvarande utredningsarbete, bl. a. inom ramen för familjestödsutredningen, för att finna former för en förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar. Vi hälsar detta med tillfredsställelse. Det är önskvärt att arbetet bedrivs skyndsamt så att förslag i denna fråga kan läggas under 1976.

Ledighet vid ordinarie vårdares sjukdom

En annan fråga som är av betydelse för småbarnsföräldrarnas möjligheter att på ett smidigt sätt kombinera förvärvsarbete med omvårdnaden om barnen är rätten till ledighet i samband med barns sjukdom. I sin nuvarande utformning innebär denna att då ett barn på grund av sjukdom inte kan vistas på daghem eller hos dagbarnvårdare kan en förälder vara hemma med ersättning från sjukförsäkringen. I de fall där den ordinarie vårdnadshavaren, exempelvis en hemarbetande make eller en dagbarnvårdare, blir sjuk och inte kan fullgöra sin vårdaruppgift får inte den förvärvsarbetande föräldern ersättning för att stanna hemma. Eftersom situationen i båda dessa fall för den förvärvsarbetande föräldern är likartad bör reglerna ändras så att ersättning utgår även i de fall där den ordinarie vårdnadshavaren på grund av sjukdom inte kan sköta barnet.

Utökad rätt till tjänstledighet

Många småbarnsföräldrar vill vara hemma under längre tid än sju månader. Andra vill återvända till förvärvsarbete men tvingas stanna hemma på grund av att de inte lyckas lösa barntillsynsfrågan på något annat sätt. För att inte dessa föräldrar, i dag oftast kvinnor, skall behöva förlora sin anställning är det nödvändigt att den lagstadgade rätten till tjänstledighet i samband med att ett barn föds förlängs. Den som adopterar ett barn skall ha samma rätt till tjänstledighet intill dess att barnet fyller tre år. Genom en förstärkning av anställningstryggheten kan man undvika den utslagning från arbetsmarknaden som i dag är en realitet för många kvinnor som tvingats sluta sin anställning när de får barn och sedan har stora svårigheter att få ett nytt arbete.

Eftersom barnets inlärningsperiod är mycket intensiv fram till treårsåldern och utvecklingen under denna period visat sig ha stor betydelse för den framtida personlighetsutvecklingen finns det många föräldrar som skulle vilja sköta barnen på heltid under denna period. Vi menar att ett införande av ett vårdnadsbidrag kombinerat med att rätten till tjänstledighet förlängs till tre år skulle ge de föräldrar som önskar vara hemma under denna period, eller som måste vara det på grund av brist på barntillsyn, en välbehövlig förbättring.

I detta sammanhang vill vi också erinra om det beslut som riksdagen

med anledning av motion från centern har fattat om att utreda frågan om möjlighet för förälder, som under en tid utför barnavårdande uppgifter i hemmet, att få tillgodoräkna sig pensionsår för denna tid.

Det är svårt att bedöma hur många föräldrar som, om de hade full valfrihet, skulle välja att stanna hemma respektive att förvärvsarbeta under den tid då de har små barn. Undersökningar som gjordes 1971 visade att en tredjedel av mammorna förvärvsarbetade nio månader efter förlossningen. Hälften av mammorna började förvärvsarbete innan yngsta barnet fyllt tre år och av mödrar med yngsta barnet mellan 11 och 16 år förvärvsarbetade tre fjärdedelar. Nästan hälften av dessa kvinnor hade deltidsarbete.

Under senare år har förvärvsfrekvensen bland kvinnorna ökat. I viss utsträckning beror kanske den ökade förvärvsfrekvensen på att det är nödvändigt för familjens försörjning att båda makarna förvärvsarbetar. Väsentligare torde dock vara att dagens kvinnor ser det som en självklar rättighet att gå ut i förvärvslivet.

Barntillsyn

Trots att satsningar gjorts för att öka takten i utbyggnaden av samhällets barntillsyn har vi med nuvarande utbyggnadstakt långt kvar innan vi når målet att alla som efterfrågar barntillsyn också skall kunna få sådan. Den långsamma uthyggnadstakten har flera orsaker. I första hand ligger förklaringen i den hårt ansträngda kommunalekonomiska situationen. Bristen på utbildad personal till barnstugorna har på vissa håll också haft en återhållande effekt. Mot denna bakgrund är regeringens förslag om höjda anordnings- och driftbidrag till barnstugorna välbehövliga. Om de mål för barntillsynens utbyggnad som satts upp av barnstugeutredningen skall kunna nås och helst överskridas, måste man dock gå vidare på denna väg. Det är således nödvändigt med en annan kostnadsfördelning på barntillsynssidan mellan stat och kommun om kommunerna skall klara av denna service till barnfamiljerna.

I budgetpropositionen föreslås att intagningen till förskollärrarseminarierna ökas. Utbildning sker också i särskild ordning, bl. a. genom AMS. Samtidigt anmäls att barnstugeutredningen i sitt fortsatta arbete kommer att behandla utbildningsfrågan för personal i förskolor och fritidshem. Med hänsyn härtill har vi inget yrkande i denna del. Vi vill dock understryka att frågan om att utbilda tillräckligt med välkvalificerad personal måste ges hög prioritet.

En snabb utbyggnad av samhällets barntillsyn får inte innebära att man ger avkall på kvalitetskraven. Om förskolan skall kunna fylla den viktiga funktion som är avsedd, måste det kvalitativa innehållet sättas i förgrunden. Den kvantitativa uthyggnaden av förskolan måste därför konsekvent följas upp på resurssidan för att trygga förskolans pedagogiska och sociala funktioner.

Om barngrupperna är för stora blir möjligheterna till individuella insatser

ytterst begränsade, vilket särskilt försvårar möjligheterna att stödja de barn som av olika skäl är missgynnade i sin hemmiljö. Situationen i dag är på många håll otillfredsställande i detta avseende. I annan motion från vårt håll föreslås en minskning av gruppstorleken i förskolan.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs¹

att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag om införande av ett beskattat vårdnadsbidrag från den 1 juli 1976, vilket skall vara utformat så att ett bidrag på 600 kr. per månad skall utgå från den tidpunkt då ersättning från föräldraförsäkringen upphör till dess barnet fyller tre år i enlighet med vad som anförts i motionen.

Stockholm den 24 januari 1975

THORBJÖRN FÄLLDIN (c)

JOHANNES ANTONSSON (c)

ELVY OLSSON (c)

i Hölö

TORSTEN BENGTSON (c)

i Jönköping

ERIC CARLSSON (c)

i Vikmanshyttan

JAN-IVAN NILSSON (c)

i Tvärålund

IVAN SVANSTRÖM (c)

ANDERS DAHLGREN (c)

KARIN SÖDER (c)

THORSTEN LARSSON (c)

i Staffanstorps

FRITZ BÖRJESSON (c)

i Glömminge

ANNA-LISA NILSSON (c)

i Kristianstad

RUNE GUSTAVSSON (c)

i Alvesta

MAJ PEHRSSON (c)

NILS G. ÅSLING (c)

¹(Se även motionerna 1975:1701 och 1975:1806.)